

ਵਿਸ਼ਵੀਕਰਣ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਵਿਚਲਾ ਅੰਤਰ

Vishvikaran Te Punjabi Sabhyacharak Kadran-Kimtan Vichla Antar

ਪਰਮਿੰਦਰ ਕੌਰ (Parminder Kaur)

ਸਹਾਇਕ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ, ਪੰਜਾਬੀ (Assistant Professor in Punjabi)

ਡੀ.ਐਮ.ਕਾਲਜ ਮੋਗਾ (ਪੰਜਾਬ)-142001

Email ID: kaur1985pari@gmail.com

ਸਾਰ (Abstract)

ਵਿਸ਼ਵੀਕਰਣ ਉਹ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਦੁਆਰਾ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਦੇਸ਼ ਤਕਨਾਲੋਜੀ, ਵਪਾਰ, ਮੀਡੀਆ ਅਤੇ ਸੰਚਾਰ ਰਾਹੀਂ ਇਕ-ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਜੁੜ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸ ਨਾਲ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਜੀਵਨ-ਸ਼ੈਲੀ, ਖਾਣ-ਪੀਣ, ਕੰਮਕਾਜ ਅਤੇ ਸੋਚ 'ਤੇ ਬਾਹਰੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਵੱਧਦੇ ਹਨ। ਵਿਸ਼ਵੀਕਰਣ ਨਾਲ ਨਵੀਆਂ, ਤਕਨਾਲੋਜੀਆਂ, ਨਵਾਂ ਗਿਆਨ ਅਤੇ ਵਧੀਆ ਮੌਕੇ ਮਿਲਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਇਸਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਸਥਾਨਕ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਤੇ ਆਪਣੀ ਪਛਾਣ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਦੀ ਚੁਣੌਤੀ ਵੀ ਖੜ੍ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ, ਪੰਜਾਬੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਉਹ ਮੁੱਲ ਹਨ ਜੋ ਸਦੀਆਂ ਤੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਸਮਾਜ ਨੇ ਆਪਣੀ ਜੀਵਨ-ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿੱਚ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਇਹ ਕਦਰਾਂ ਸਤਿਕਾਰ, ਸੱਚਾਈ, ਮਿਹਨਤ, ਭਾਈਚਾਰਾ, ਮਿਹਮਾਨ ਨਵਾਜ਼ੀ, ਧਾਰਮਿਕ ਵਿਸ਼ਵਾਸ, ਗੁਰਬਾਣੀ, ਤਿਉਹਾਰਾਂ ਦੀ ਰਿਵਾਇਤ ਅਤੇ ਪਰਿਵਾਰਕ ਜੋੜ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹਨ। ਪਰ ਅਜੋਕੇ ਦੌਰ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਵਿੱਚ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਜਾ ਕੇ ਵੱਸਣ ਦੀ ਭੁੱਖ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਬਨਾਉਣੀ ਚਿਹਰੇ ਤੇ ਸੁਭਾਅ ਵਿੱਚ ਤਬਦੀਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਪੈਸੇ ਕਮਾਉਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਧਰਤੀ ਅਪਨਾਉਣ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਕੀਤਾ। ਪਰ ਉਹ ਬਾਹਰੀ ਤੌਰ ਤੇ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਅਮੀਰ ਹੋ ਗਿਆ ਪਰ ਆਤਮਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਆਪਣਾ ਸਾਰਾ ਕੁੱਝ ਗੁਆ ਬੈਠਾ ਹੈ। ਜੋ ਆਤਮਿਕ ਆਨੰਦ ਉਸ ਨੂੰ ਪੇਂਡੂ ਰਹਿਤਲ, ਸਭਿਆਚਾਰ, ਭਾਈਚਾਰੇ, ਤਿਉਹਾਰਾਂ, ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਵਿੱਚ ਮਿਲਦਾ ਸੀ ਉਸ ਤੋਂ ਉਹ ਸੱਖਣਾ ਹੋ ਕੇ ਕਈ ਮਾਨਸਿਕ ਰੋਗਾਂ ਵਿੱਚ ਘਿਰਿਆ ਬੈਠਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਸ਼ਵੀਕਰਣ ਤੇ ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਆਪਣੇ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਸੰਤੁਲਨ ਨਹੀਂ ਬਣਾ ਸਕਿਆ, ਕਹਿਣ ਦਾ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਵਿਸ਼ਵੀਕਰਣ ਜਿਥੇ ਵਾਧੇ ਦੇ ਨਵੇਂ ਰਸਤੇ ਖੋਲ੍ਹਦਾ ਹੈ, ਉਥੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਆਪਣੀ ਮੂਲ ਪਛਾਣ ਨੂੰ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਣ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਦੋਵਾਂ ਵਿਚਾਲੇ ਸੰਤੁਲਨ ਰੱਖਣਾ ਹੀ ਅੱਜ ਦੇ ਸਮੇਂ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ।

ਕੀਵਰਡ (Keyword): ਵਿਸ਼ਵੀਕਰਣ, ਤਕਨਾਲੋਜੀ, ਸਭਿਆਚਾਰ, ਬਜ਼ਾਰੀਕਰਣ, ਮਾਨਸਿਕ ਸੰਤਾਪ, ਮੁੱਲ-ਵਿਧਾਨ, ਨਿਘਾਰ, ਜੀਵਨ-ਜਾਂਚ।

ਸਭਿਆਚਾਰ ਇਕ ਅਜਿਹਾ ਸਿਸਟਮ ਹੈ ਜਿਸ ਅਧੀਨ ਗਿਆਨ, ਵਿਸ਼ਵਾਸ, ਕਲਾ, ਨੈਤਿਕਤਾ, ਕਾਨੂੰਨ, ਰੀਤੀ-ਰਿਵਾਜ਼ ਆਦਿ ਵਿਸ਼ੇ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਮਨੁੱਖ ਇਕ ਸਮਾਜਿਕ ਪ੍ਰਾਣੀ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ, ਸੂਖਮ ਸੋਚ ਦਾ ਮਾਲਕ ਵੀ ਹੈ। ਇਸ ਸੋਚ ਰਾਹੀਂ ਹੀ ਉਹ ਬਾਕੀ ਪ੍ਰਾਣੀਆਂ ਤੋਂ ਆਪਣੇ-ਆਪ ਨੂੰ ਅਲੱਗ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ, ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਸੁੱਚ-ਸਾਫ਼ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਯਤਨ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਮਨੁੱਖ ਹਮੇਸ਼ਾ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੀ ਜਟਿੱਲ ਪਕੜ ਵਿੱਚ ਇਕ ਪੀੜ੍ਹੀ ਤੋਂ ਦੂਜੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਤੱਕ ਵਿਕਾਸ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਗਤੀ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਤੀਕਾਂ ਰਾਹੀਂ ਸਭਿਆਚਾਰ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਇਸ ਨੂੰ ਨਵਾਂ ਮੁਹਾਂਦਰਾ ਦੇਣ ਦੀ ਚੋਸ਼ਟਾ ਬਣੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਚੋਸ਼ਟਾ ਅਧੀਨ ਹੀ ਕਈ ਵਾਰ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਨੂੰ ਗਿਰਾਵਟ ਵੱਲ ਤੋਰ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਭਿਆਨਕ ਸਿੱਟੇ ਨਿਕਲਦੇ ਹਨ। ਭਾਵੇਂ ਪਰਿਵਰਤਨ ਕੁਦਰਤ ਦਾ ਸਰਵ ਪ੍ਰਵਾਨਿਤ ਨਿਯਮ ਹੈ। ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਹਰ ਸਭਿਆਚਾਰ ਨੇ ਆਪਣਾ ਵਿਕਾਸ ਕੀਤਾ, ਹਰ ਚੀਜ਼ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਰਾਹ ਚਲਦੀ ਪਰਿਵਰਤਿਤ ਹੁੰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਪਰਿਵਰਤਨ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸੂਖਮ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਰਾਹੀਂ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਦਾਇਰੇ ਵਿੱਚ

ਵਿਚਰਦਾ ਹੋਇਆ ਇਸ ਪਰਿਵਰਤਨ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਚੱਲਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਆਪਣੇ-ਆਪ ਨੂੰ ਉਸ ਢਾਂਚੇ ਵਿੱਚ ਢਾਲਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਸਮਾਜ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਨਾਲ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਵਿੱਚ ਵੀ ਬਦਲਾਅ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇ-ਨਾਤੇ, ਆਰਥਿਕ ਲੋੜਾਂ, ਰਹਿਣ-ਸਹਿਣ ਆਦਿ ਵੀ ਇਸ ਬਦਲਾਅ ਨਾਲ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧੀ ਗੱਲ ਕਰਦਿਆਂ ਸੋਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਬੇਦੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, “ਮਨੁੱਖ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਜਿਉਂਦਾ ਤੇ ਸਾਕ-ਸੰਬੰਧੀਆਂ ਵਿੱਚ ਵਿਗਸਦਾ ਹੈ। ਲਹੂ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਦੇ ਉਸ ਨੂੰ ਰੱਬੋਂ ਦਾਤ ਵਜੋਂ ਮਿਲਦੇ ਹਨ ਤੇ ਸਹਿਜ ਭਾਵ ਵਿੱਚ ਹੀ ਉਸ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਅੰਗ ਬਣਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਅਲਹੂ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਉਹ ਖੁਦ ਸਿਰਜਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਰਚਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਪਹਿਲਿਆਂ ਨਾਲ ਉਹ ਜਨਮ ਸਦਕਾ ਬੱਝਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਦੂਜਿਆਂ ਨਾਲ ਮਨ ਸਦਕਾ।”¹ ਸੁਰੂਆਤ ਵਿੱਚ ਮਨੁੱਖ ਦੀਆਂ ਮੁੱਢਲੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਕੁੱਲੀ, ਗੁੱਲੀ ਤੇ ਜੁੱਲੀ ਸਨ। ਇਹਨਾਂ ਲੋੜਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਅੱਜ ਦਾ ਮਨੁੱਖ ਉਦਯੋਗਿਕ ਅਤੇ ਵਿਗਿਆਨਕਕਰਣ ਰਾਹੀਂ ਪੂਰਨ ਜਾਗ੍ਰਿਤੀ ਦੀ ਦਹਿਲੀਜ਼ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਰਾਹੀਂ ਮਨੁੱਖ 'ਤੇ ਪਦਾਰਥਕ ਰੂਚੀਆਂ ਭਾਰੂ ਹੋ ਗਈਆਂ

ਹਨ। ਇਸ ਭੇਗਤਾਵਾਦੀ ਰੁਚੀ ਨੇ ਸਾਡੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਨੂੰ ਵੀ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕੀਤਾ। ਮਨੁੱਖ ਨੈਤਿਕ ਪੱਧਰ ਤੇ ਗਿਰਾਵਟ ਵੱਲ ਜਾਣ ਲੱਗਿਆ। ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਅਤੇ ਅਨੈਤਿਕਤਾ ਦਾ ਬੋਲ-ਬਾਲਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਮਨੁੱਖ ਪੈਸੇ ਦੀ ਹੋੜ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਕਿਰਦਾਰ ਤੋਂ ਹੀ ਗਿਰ ਗਿਆ। ਸਮੇਂ ਦੀ ਲੋੜ ਨੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਪੈਸਾ ਕਮਾਉਣ ਲਈ ਤੇ ਗੈਰ-ਮਾਨਵੀ ਤਰੀਕਿਆਂ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਲੈਣ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਇਸ ਜਗ੍ਹਾ ਲਈ ਜਿੱਥੇ ਸਮੁੱਚੇ-ਸੰਸਾਰਕ-ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਕਈ ਰਾਜਨੀਤਿਕ, ਧਾਰਮਿਕ, ਸਮਾਜਿਕ ਅਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਸੰਘਰਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਲੰਘਣਾ ਪਿਆ, ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਸੰਘਰਸ਼ਮਈ ਜੀਵਨ ਪੜ੍ਹਾਵਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਲੰਘਣਾ ਪਿਆ। ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੀ ‘ਖਾੜੇ ਤੇ ਰਾਜ ਕਰੋ’ ਦੀ ਨੀਤੀ ਨੂੰ ਅਪਣਾਉਂਦੇ ਹੋਏ, ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਜੋ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਰਹਿਨੁਮਾਈ ਅਧੀਨ ਪ੍ਰਚੱਲਿਤ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਢਾਅ ਲਾਈ। ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨੇ ਹਿੰਦੂ, ਸਿੱਖ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਸਾਂਝੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਵਿੱਚ ਸੰਪਰਦਾਇਕਤਾ ਫੈਲਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਨਫ਼ਰਤ ਦੇ ਬੀਜ ਬੇ ਦਿੱਤੇ। 1947 ਦੀ ਵੰਡ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਹਲੂਣ ਕੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ। ਵਿਸ਼ਵੀਕਰਣ, ਸੰਸਾਰੀਕਰਨ, ਗਲੋਬਲੀਕਰਨ, ਸੰਸਾਰ-ਪਿੰਡ, ਉਦਯੋਗੀਕਰਨ, ਮਸ਼ੀਨੀਕਰਨ, ਕੰਪਿਊਟਰਾਈਜ਼ੇਸ਼ਨ ਆਦਿ ਸ਼ਬਦ ਮਨੁੱਖੀ ਮਨ ਤੇ ਛਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਅਜਿਹੇ ਮਸ਼ੀਨੀਕਰਨ ਦੇ ਯੁੱਗ ਵਿੱਚ ਸੰਚਾਰ ਸਾਧਨਾਂ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਇਸ ਦੂਜੇ ਦੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਵੀ ਕਬੂਲੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸ ਤਬਦੀਲੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਪ੍ਰੰਪਰਾਵਾਂ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਬਦਲਾਅ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਵਿਸ਼ਵੀਕਰਨ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵਾਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਵਾਚਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਨੂੰ ਵਰਤਮਾਨ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਘੋਖਿਆ ਜਾਵੇ। ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਨੂੰ ਆਧੁਨਿਕੀਕਰਨ, ਉਦਯੋਗੀਕਰਨ, ਵਿਸ਼ਵੀਕਰਨ ਅਤੇ ਪੱਛਮੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨੇ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਵਿੱਦਿਆ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਇਨਕਲਾਬ ਆਉਣ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਰਹਿਣ-ਸਹਿਣ, ਖਾਣ-ਪੀਣ, ਕੰਮ-ਧੰਦੇ, ਰਿਸ਼ਤੇ-ਨਾਤੇ, ਰੀਤੀ-ਰਿਵਾਜ ਆਦਿ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਪਰਿਵਰਤਨ ਆਇਆ। ਸਿੱਖਿਆ, ਸੰਚਾਰ ਅਤੇ ਆਵਾਜਾਈ ਦੇ ਸਾਧਨਾਂ ਦੀ ਬਹੁਤਾਤ ਹੋਣ ਨਾਲ, ਸਮੁੱਚਾ ਵਿਸ਼ਵ ਇਕ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਕਲਾਵੇ ਵਿੱਚ ਸਮਾ ਗਿਆ। ਕੰਪਿਊਟਰ, ਇੰਟਰਨੈੱਟ, ਟੈਲੀਵਿਜ਼ਨ ਤੇ ਟੈਲੀਫੋਨ ਨੇ ਦੂਰੀਆਂ ਨੂੰ ਨਜ਼ਦੀਕੀਆਂ ਵਿਚ ਬਦਲ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਸਿਖਰ ਕਹਿਣ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਗੁਰੇਜ਼ ਨਹੀਂ ਕਰਾਂਗਾ।

ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੇ ਜੀਵਨ ਜਿਊਣ ਦੇ ਢੰਗ ਵਿਚ ਜ਼ਬਰਦਸਤ ਤਬਦੀਲੀ ਆਈ। ਪੰਜਾਬ ਸਮਾਜ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਪੇਂਡੂ ਰਹਿਤਲ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਹੁਣ ਲੋਕ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਸ਼ਹਿਰਾਂ, ਮਹਾਂਨਗਰਾਂ ਤੇ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਨੂੰ ਤਰਜੀਹ ਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਪੰਜਾਬੀ ਆਪਣੇ ਖੁੱਲ੍ਹੇ-ਫੁੱਲ੍ਹੇ ਤੇ ਦਿਆਲੂ ਸੁਭਾਅ ਦੀ ਵਿਲੱਖਣਤਾ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੋਣ ਸਦਕਾ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਸਤਿਕਾਰੇ ਜਾਂਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕ ਸੰਯੁਕਤ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ ਪਰ ਵਿਸ਼ਵੀਕਰਨ ਦੀ ਦੌੜ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵਾਂ ਹੇਠ ਇਕਹਿਰੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਨੂੰ ਤਰਜੀਹ ਦੇਣ ਲੱਗੇ ਹਨ। ਪੈਸੇ ਦੀ ਅੰਨ੍ਹੀ ਦੌੜ ਵਿੱਚ ਰਿਸ਼ਤੇ ਤਿੜਕਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਰਿਸ਼ਤੇ ਦੀ ਥਾਂ ਪੈਸੇ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰੱਖਿਆ ਜਾਣ ਲੱਗਾ ਹੈ। ਮਨੁੱਖ ਦੀਆਂ ਰੁਚੀਆਂ ਪਦਾਰਥਵਾਦੀ ਹੋ

ਗਈਆਂ। ਡਾ. ਸਰਬਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, “ਬਿਨਾਂ ਸ਼ੱਕ ਅੱਜ ਦਾ ਯੁੱਗ ਬਾਜ਼ਾਰ ਦਾ ਯੁੱਗ ਹੈ। ਬਾਜ਼ਾਰ ਅਤੇ ਉਪਭੋਗਤਾ ਦੀ ਹਿੰਸਾ ਵਿਚ ਸਾਰੀ ਲੋਕਾਈ ਮਾਰ ਹੇਠ ਹੈ। ਬਾਜ਼ਾਰ ਦੀ ਆਪਣੀ ਕੋਈ ਭਾਸ਼ਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਉਸਦਾ ਬੁਨਿਆਦੀ ਮੁੱਦਾ ਤਾਂ ਮੁਨਾਫ਼ਾ ਕਮਾਉਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਮਨੁੱਖੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਲਈ ਬਾਜ਼ਾਰ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਜਿਊਣ ਲਈ ਬਾਜ਼ਾਰ ਇਕੋ ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਕੇਂਦਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜਿੱਥੋਂ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੀਆਂ ਲੋੜੀਂਦੀਆਂ ਵਸਤਾਂ ਖਰੀਦਦਾ ਹੈ। ਅੱਜ ਬਾਜ਼ਾਰ ਆਪਣੇ ਪਰੰਪਰਾਗਤ ਅਰਥਾਂ ਤੋਂ ਪਾਰ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿੱਚ ਆਦਰਸ਼ਕ ਨੈਤਿਕਤਾ ਹੀ ਖਾਰਜ ਨਹੀਂ ਹੋਈ ਸਗੋਂ ਇਹ ਧਨ ਇਕੱਤਰੀਕਰਨ ਦਾ ਵੱਡਾ ਅੱਡਾ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ। ਬਾਜ਼ਾਰ ਆਪਣੇ ਮੁਨਾਫ਼ੇ ਦੀ ਖਾਤਰ ਹਰ ਸ਼ੈਲ ਨੂੰ ਵਿਕਣ ਵਾਲੀ ਵਸਤੂ ਵਿਚ ਤਬਦੀਲ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।”¹² ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੀਆਂ ਰੁਚੀਆਂ ਸਦਕਾ ਪੱਛਮੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦਾ ਗੁਲਾਮ ਬਣਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਸ ਕੋਲ ਆਪਣੇ ਬਾਰੇ ਸੋਚਣ ਦਾ ਸਮਾਂ ਵੀ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਸਿਰਫ਼ ਪੈਸਾ ਤੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਚਕਾਚੌਂਦ ਵਿਚ ਗੁਆਚਦਾ, ਗਰਕਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦਾ ਨਿੱਘ ਅਲੇਪ ਹੁੰਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਪੈਸੇ ਦਾ ਪਿਆਰ ਵਧਦਾ-ਫੁੱਲਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪੈਸੇ ਅਤੇ ਜਾਇਦਾਦ ਖਾਤਰ, ਬਾਪ ਭਰਾ ਦਾ, ਭਰਾ ਭਰਾ ਦਾ, ਪੁੱਤਰ ਬਾਪ, ਮਾਂ ਦਾ ਕਤਲ ਹੋਣਾ ਆਮ ਜਿਹਾ ਵਰਤਾਰਾ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ। ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਵਿਚ ਐਨਾ ਨਿਘਾਪ ਪੱਛਮੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਅਧੀਨ ਹੀ ਆਇਆ ਹੈ। ਪਹਿਲਾਂ ਮਨੁੱਖ ਪੈਸਾ ਕਮਾਉਣ ਲਈ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਪਰ ਹੁਣ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਰਹਿਣ-ਬਹਿਣ, ਮਨੁੱਖੀ ਜੀਵਨ-ਜਾਚ ਦੀ ਖਿੱਚ ਸਾਡੇ ਨੌਜਵਾਨ ਵਰਗ ਨੂੰ ਉਧਰ ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਮਾਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਸਫੈਦ ਖੂਨ ਦੀ ਗੱਲ ਅਸੀਂ ਪੱਛਮੀ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦੇ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਦੇਖਦੇ ਸੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਅੱਜ-ਕੱਲ੍ਹ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਨਜ਼ਰੀ ਪੈਂਦੇ ਹਨ। ਮਾਂ-ਬਾਪ ਜਾਂ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦੀਆਂ ਕਹੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਤੇ ਕੋਈ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ ਸਗੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਨੇਕਾ-ਟੋਕੀ ਜਾਂ ਸਾਡੇ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਦਖਲ-ਅੰਦਾਜ਼ੀ ਸਮਝਦੇ ਹਨ। ਜਿਸ ਨੂੰ ਸਮੇਂ ਦੇ ਕਵੀਆਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਰਚਨਾ ਰਾਹੀਂ ਕਲਮਬੱਧ ਵੀ ਕੀਤਾ ਹੈ।

“ਇਹ ਕਵਿਤਾ

ਮੁਖਾਤਿਬ ਹੈ ਉਸ ਕੁੜੀ ਨੂੰ

ਜੋ ਆਪਣੀ ਹੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ

ਗੁਲਾਮ ਹੋ ਗਈ

ਜੋ ਸਭ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਤੋਂ ਅੱਕ

ਸਾਰੇ ਧਾਗੇ ਤੋੜ

ਖਲਾਅ ‘ਚ ਗੁੰਮ ਗਈ ਹੈ।”

(ਸਾਧੂ, ‘ਰਿਸ਼ਤੇ ਦਰਿਆਵਾਂ ਦੇ’, ਪੰਨਾ-31)

ਪਰਵਾਸੀ ਕਵੀ ਜਦੋਂ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਭੂਮੀ ਤੇ ਜਾ ਵਸਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਦਿਲ, ਦਿਮਾਗ ਤੇ ਮਨ ਅਵਚੇਤਨ ਵਿੱਚ ਬੈਠੇ ਆਪਣੇ ਸਭਿਆਚਾਰਕ, ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਨੂੰ ਭਾਲਦਾ ਫਿਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਮਾਂ-ਭੂਮੀ ਦੇ ਵੈਰਾਗ ਤੇ ਸਮਕਾਲੀ ਸਰੋਕਾਰ ਵਿੱਚ ਵੀ ਜੱਦੋ-ਜਹਿਦ ਕਵੀ ਨੂੰ ਕੁੱਝ ਲਿਖਣ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। “ਦੇਸੀ ਰਹਿਤਲ ਦੀ ਰਹਿੰਦ ਪੁੰਡਰ ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਅੰਗ, ਕਟਾਖ ਵੀ ਇਸ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ। ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਪਰਵਾਸੀ ਚੇਤਨਾ ਦੇ ਸਾਂਝੇ ਪਛਾਣ ਚਿੰਨ੍ਹ ਹਰ ਪਰਵਾਸੀ ਕਵੀ ਦੀ ਰਚਨਾ ਵਿੱਚੋਂ ਪਛਾਣੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਫਰਕ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਭਿਵਿਅਕਤੀ ਰਾਹੀਂ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਈ

ਕਾਵਿ-ਕੁਸ਼ਲਤਾ ਹੈ ਜਾਂ ਕਾਵਿ/ਸੁਰਜ ਬਿੰਬ ਦੀ ਸਿਰਜਨ ਸਮਰੱਥਾ ਦਾ। ਦਰਸ਼ਨ ਗਿੱਲ ਦਾ ਵਿਅੰਗ-ਬੋਧ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਦੇ ਸੰਕੀਰਣ ਵਿਹਾਰ ਦੇ ਯਥਾਰਥਕ ਮੁਹਾਂਦਰੇ ਨੂੰ ਉਘੇੜਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਅੰਗ ਬੋਧ ਦਾ ਆਧਾਰ ਦਰਸ਼ਨ ਗਿੱਲ ਦੀ ਉਹ ਚੇਤਨਾ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਉਸ ਨੂੰ ਮਨੁੱਖਾਂ, ਪ੍ਰਸਥਿਤੀਆਂ ਅਤੇ ਦੰਭੀ ਵਿਹਾਰ ਦੇ ਸਹੀ ਰੂਪ ਨੂੰ ਪਛਾਣਨ ਤੇ ਚਿਤਰਣ ਵਿੱਚ ਸਹਾਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਦੀ ਪਰਵਾਸੀ ਚੇਤਨਾ ਨਿਰੋਲ ਉਦਰੇਵੇਂ, ਹੇਰਵੇ ਅਤੇ ਹਾਵੇ ਦੀ ਅਭਿਵਿਅਕਤੀ ਤਾਈਂ ਹੀ ਸੀਮਿਤ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਇਹਨਾਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਏਸ ਸਹੀ ਪਰਿਪੇਖ ਵਿਚ ਪਛਾਣਨ ਤੇ ਚਿਤਰਣ ਤਾਈਂ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਅਭਿਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਵਿਲੱਖਣਤਾ ਹੀ ਉਸ ਦੀ ਰਚਨਾ ਦੇ ਕਾਵਿ-ਬਿੰਬ ਨੂੰ ਦੂਜੇ ਪਰਵਾਸੀ ਕਵੀਆਂ ਨਾਲੋਂ ਨਿਖੇੜਦੀ ਹੈ।”

ਕੈਨੇਡਾ ਦੇ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਪੰਜਾਬੀ ਕਵੀ ਸਰੀਰਕ ਤੌਰ ਤੇ ਕੈਨੇਡਾ ਵਿਚ ਭਾਵ ਬੇਗਾਨੀ ਧਰਤੀ ਤੇ ਰਹਿ ਰਹੇ ਹਨ ਪਰ ਮਾਨਸਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਆਪਣੇ-ਆਪ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਵੱਖ ਨਹੀਂ ਕਰ ਪਾਏ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਵੀਆਂ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਪਰਿਵਰਤਿਤ ਪਰਿਸਥਿਤੀਆਂ ਨੂੰ ਮੂਲੋਂ ਹੀ ਅੱਖੋ-ਪਰੇਖੇ ਕਰਕੇ ਪਿਛਲੇਰੀਆਂ ਯਾਦਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਅੰਕਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਪੰਜਾਬੀ ਕਵੀਆਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਕਾਫ਼ੀ ਲੰਮੀ ਹੈ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਮਾਨ, ਗਿੱਲ ਮੋਹਾਂਵਾਲੀ, ਮਨਜੀਤ ਮੀਤ, ਅਸਰ ਸਿੰਘ ਬੈਨੀਪਾਲ, ਮੋਹਨ ਗਿੱਲ ਆਦਿ ਹਨ।

“ਦੂਰ ਤਾਂ ਤੈਥੋਂ ਮਾਏ ਨੀ
ਪਰ ਦਿਲ ਹੈ ਮੇਰਾ ਨੇੜੇ
ਜਿਉਣ ਜੁਗਾਂ ਤੱਕ ਤੇਰੇ ਜਾਣੇ
ਅਜ਼ਲਾਂ ਤੱਕ ਵਸਦੇ ਖੇੜੇ।”

(ਗਿੱਲ ਮੋਹਾਂਵਾਲੀ, ‘ਚੰਬੇ ਦੀ ਡਾਲੀ’, ਪੰਨਾ-13)

“ਬੀਤੇ ਦੀਆਂ ਯਾਦਾਂ ਪੱਲੇ ਐ
ਹਰ ਦਿਨ ਹੀ ਸੁਲੀ ਚੜ੍ਹਦਾ ਹੈ।”

(ਇੰਦਰੇਸ਼, “ਕੋੜਾ ਸ਼ਰਬਤੀ”, ਪੰਨਾ-41)

ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਨਵੇਂ ਸਭਿਆਚਾਰ ਵਿਚ ਢਾਲਣ ਲਈ ਪੁਰਾਣੇ ਤੇ ਨਵੇਂ ਵਿੱਚ ਇਕ ਨਵਾਂ ਰਿਸ਼ਤਾ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਪੁਰਾਣੇ ਨਾਲ ਇਨਸਾਨ ਦੀ ਭਾਵੁਕ ਸਾਂਝ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਦੀਆਂ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਹੀ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਸਾਰਥਕ ਜਾਪਦੀਆਂ ਹਨ। ਪਰ ਕੈਨੇਡਾ ਦਾ ਯਥਾਰਥ ਖਪਤਕਾਰੀ ਬਜ਼ਾਰੀਕਰਣ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹੈ ਤੇ ਪੁਰਾਣੇ ਦੀਆਂ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਜਾਗਰੀਦਾਰੀ ਸਮਾਜ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਸਨ ਪੁਰਾਣੇ ਨੂੰ ਭੁੱਲ ਕੇ ਨਵੇਂ ਸਭਿਆਚਾਰ ਵਿਚ ਸਮਾਉਣਾ ਕਠਿਨ ਤੇ ਤਣਾਓਗ੍ਰਸਤ ਸੀ। ਇਸੇ ਹੀ ਤਣਾਓ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਮੂਲ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਪੰਜਾਬੀ ਕਵੀਆਂ ਦੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ:-

“ਦੱਸੋ ਯਾਰ!
ਇਹ ਮਾਣ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ
ਜਾਂ ਦੁੱਖ ਦੀ ਗੱਲ
ਕਿ ਮੈਂ ਦੇ ਮਾਵਾਂ ਦਾ ਪੁੱਤ ਹਾਂ।”

(ਇਕਬਾਲ ਖਾਨ, ‘ਵਤਨ’, ਅੰਕ 12 ਅਪ੍ਰੈਲ 1002, ਪੰਨਾ-7)

ਅਜੋਕੀ ਨਵੀਂ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦਾ ਜਨਮ ਹੀ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਧਰਤਲ ਤੇ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਾਂ-ਬੋਲੀ ਵੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜੀਵਨ-ਜਾਂਚ ਉੱਪਰ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਸਭਿਆਚਾਰ ਆਪਣੇ ਵਿਚ ਬਹੁਮੁੱਲੀਆਂ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਸਮੋਈ ਬੈਠਾ ਹੈ ਜੋ ਪੁਰਾਣੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਰੂੜੀਗਤ ਕੀਮਤਾਂ ਨੂੰ ਸਾਂਭ ਕੇ ਰਖਿਆ ਪਰ ਨਵੀਂ ਪੀੜ੍ਹੀ ਨੂੰ ਇਹ ਮੂਲਵਾਨ ਸਭਿਆਚਾਰ ਰਾਸ ਨਹੀਂ ਆਇਆ। ਪੱਛਮੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਅਧੀਨ ਅਜੋਕੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਸਾਡੇ ਗੁਰੂਆਂ ਵਲੋਂ ਦਿੱਤੀ ਜੀਵਨ-ਜਾਂਚ ਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਜਿਉਣ ਨੂੰ ਤਰਜੀਹ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ ਸਗੋਂ ਬੇਗਾਨੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਵਿਚ ਹੀ ਗ੍ਰਸਤ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਹੈ। ਇਹ ਬੱਚੇ ਆਪਣੇ ਮਾਂ-ਬਾਪ ਦੇ ਬੰਧਨਾਂ ਵਿਚ ਬੰਨ੍ਹੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰੀ ਹਨ। ਧਾਰਮਿਕ ਸਥਾਨਾਂ ਦੇ ਵਿਵਾਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਘਰ ਜਾਣ ਤੋਂ ਰੋਕਦੇ ਹਨ। ਵਿਆਹ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਉਹ ਪੁਰਾਣੇ ਰਸਮ-ਰਿਵਾਜ ਦਾ ਮਖੌਲ ਉਡਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਪੁਰਾਣੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੇ ਮਾਂ-ਬਾਪ ਮਾਨਸਿਕ ਸੰਤਾਪ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਬਣਦੇ ਹਨ। ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੀ ਜੋ ਪਾਕੀਜ਼ਗੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਵਿਚ ਸੀ, ਉਸ ਦਾ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਬਹੁਤਾ ਮੋਹ ਨਹੀਂ।

“ਇਹ ਸਦੀਆਂ ਦੀ ਕੰਧ ਤੋਂ ਡਿੱਗੇ

ਕੋਝੇ ਲਿਉੜਾਂ ਵਰਗੇ ਲੋਕ

ਸਾਂਸਕ੍ਰਿਤਕ ਰੁੱਖ ਦੀਆਂ ਮੁਰਝਾਈਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗੱਲ

ਤਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ

ਪਰ ਮਖ਼ਮੂਰ ਕਰੁੰਬਲਾਂ ਦੀ ਬੁਲੰਦੀ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ

ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ

ਇਹ ਉਸ ਰੁੱਖ ਦੀ ਦਾਸਤਾਨ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਦੱਸਦੇ

ਜੋ ਜਨਮਦਾ ਹੋਰ ਮਿੱਟੀ 'ਚ ਹੈ

ਤੇ ਫਲਦਾ ਹੋਰ ਮਿੱਟੀ 'ਚ।”

(ਮਨਜੀਤ ਮੀਤ, ‘ਸਵਾਲੀਆ ਨਿਸ਼ਾਨ’, ਪੰਨਾ-18)

ਜੇ ਔਰਤਾਂ ਦੇ ਪੱਖ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰੀਏ ਤਾਂ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਵਿਚ ਵੀ ਔਰਤਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਨਜ਼ਰੀਆ ਕੋਈ ਬਹੁਤਾ ਉਤਸ਼ਾਹ ਪੂਰਵਕ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਬੇਗਾਨੀ ਧਰਤੀ, ਬੇਗਾਨੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਨੂੰ ਅਪਨਾਉਂਦੀਆਂ ਔਰਤਾਂ ਨੇ ਮਰਦ ਬਰਾਬਰ ਘਰ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਜਾ ਕੇ ਕਮਾਈ ਕੀਤੀ। ਬਰਾਬਰ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਭਾਈਵਾਲ ਦੀ ਸਾਂਝ ਪਾਈ ਪਰ ਮਰਦ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸੋਚ ਨੇ ਔਰਤ ਨੂੰ ਫਿਰ ਵੀ ਆਪਣੇ ਤੋਂ ਨੀਵਾਂ ਦਰਜਾ ਹੀ ਦਿੱਤਾ। ਜੋ ਕਿ ਬਹੁਤ ਦੁਖਦਾਈ ਹੈ। ਔਰਤ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਤਸੱਲੀਬਖ਼ਸ਼ ਨਹੀਂ। ਘਰੇਲੂ ਹਿੰਸਾ ਵਿੱਚ ਸਮੁੱਚਾ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਸਮਾਜ ਹੀ ਦੇਸ਼ੀ ਹੈ। 1962 ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਜਦੋਂ ਪੜ੍ਹੇ ਲਿਖੇ ਪੰਜਾਬੀ ਆਉਣ ਲੱਗੇ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਨੂੰ ਮੰਗਵਾਉਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ। ਉਦੋਂ ਤੋਂ ਹੀ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਪੰਜਾਬੀ ਔਰਤ ਘਰ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਦੇਖ-ਭਾਲ, ਘਰ ਦੀ ਸਫ਼ਾਈ, ਖਾਣਾ-ਪੀਣਾ, ਸੱਸ-ਸਹੁਰੇ ਦੀ ਸੇਵਾ ਆਦਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਰਦ ਤੋਂ ਚਾਰ ਗੁਣਾ ਵੱਧ ਕੰਮ ਕਰਕੇ ਵੀ ਉਹ ਇੱਜ਼ਤ ਤੇ ਮਾਣ ਦੀ ਹਕਦਾਰ ਨਹੀਂ ਬਣਦੀ। ਅਜੋਕੇ ਵਿਆਹਾਂ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ, ਸ਼ਰਾਬੀ/ਨਸ਼ੇੜੀ ਪਤੀਆਂ ਦੀ ਕੁੱਟ-ਮਾਰ, ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਮੰਗਵਾਉਣੇ ਪਿੱਛੇ ਤਕਰਾਰ, ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਦੇਖ-ਭਾਲ ਪਿੱਛੇ ਲੜਾਈ, ਸੱਸ-ਸਹੁਰੇ ਦੇ ਤਾਹਨੇ ਆਦਿ ਅਜਿਹੇ ਮਸਲੇ ਹਨ ਜਿੱਥੇ ਔਰਤ ਲਗਾਤਾਰ ਆਪਣੀ ਬੇਇਜ਼ਤੀ ਕਰਵਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਮੁੱਦਿਆਂ ਅਤੇ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਕਵੀਆਂ ਨੇ

ਆਪਣਾ ਵਿਸ਼ਾ ਬਣਾਇਆ:-

ਦੁਖਦਾਈ ਹੈ ਕਹਿਣ ਦਾ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਤਾਂ ਉੱਥੇ ਜਾ ਕੇ ਮਾਨਸਿਕ ਸੰਤਾਪ ਹੀ ਹੰਢਾਉਂਦੇ ਹਨ।

“ਸੁਰਗ ਸਮਝ ਕੇ ਬਾਪ ਮੇਰੇ ਨੇ
ਬੁਝੜ ਦੇ ਗਲ ਲਾਇਆ
ਅੱਠੇ ਪਹਿਰ ਗ਼ਮਾਂ ਵਿੱਚ ਬੀਤਣ
ਖਿੜਦਾ ਫੁਲ ਮੁਰਝਾਇਆ
ਧਰਤ ਬਿਗਾਨੀ ਲੇਕ ਪਰਾਏ
ਸੁਲੀ ਆਸਣ ਲਾਇਆ
ਸਫਰ ਸਮੁੰਦਰਾਂ ਦਾ
ਸਾਡੇ ਰਾਸ ਨਾ ਆਇਆ।”

(ਮੰਗਾਂ ਸਿੰਘ ਬਾਮੀ, ‘ਵਿਚ ਪਰਦੇਸਾਂ ਦੇ’, ਪੰਨਾ-12)

“ਪੰਜਾਬੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਵਿੱਚ ਰੂਪਾਂਤਰਨ ਦਾ ਇਕ ਅਮਲ ਇਤਨਾ ਵਿਆਪਕ ਅਤੇ ਡੂੰਘਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਪਰਿਵਾਰ, ਬੋਲੀ, ਸਾਹਿਤ, ਜੀਵਨ ਕੀਮਤਾਂ, ਵਿਗਾਰਿਕ ਪੈਟਰਨ ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਰਿਸ਼ਤੇ ਬਦਲ ਗਏ ਹਨ।” ਪੰਜਾਬੀ ਮੁੱਢੋਂ ਹੀ ਮਾਤ-ਭੂਮੀ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਜਾ ਕੇ ਮਿਹਨਤ ਕਰਨ ਨੂੰ ਤਰਜੀਹ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਬੇਗਾਨੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਪਣੇ ਗਲਾਵੇ ਵਿੱਚ ਲਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਵਿੱਚੋਂ ਚਾਅ ਕੇ ਵੀ ਬਾਹਰ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦਾ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਉਹ ਆਤਮਿਕ ਆਨੰਦ ਤੋਂ ਸੰਖਣਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ।”⁴

ਕੈਨੇਡਾ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਦਿਨ ਪ੍ਰਤੀ ਦਿਨ ਵੱਧ ਰਹੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦੇਖ-ਭਾਲ ਲਈ ਘਰ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਵੀ 24 ਘੰਟੇ ਮੌਜੂਦ ਨਹੀਂ ਕਿਉਂ ਕਿ ਨੂੰਹ-ਪੁੱਤਰ ਤਾਂ ਘਰ ਦੀਆਂ ਕਿਸ਼ਤਾਂ ਲਾਉਣ ਲਈ ਦਿਨ-ਰਾਤ ਸ਼ਿਫਟਾਂ ਵਿੱਚ ਲੰਘਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਮਸ਼ੀਨੀ ਯੁੱਗ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ ਇਨਸਾਨ ਵੀ ਇਕ ਮਸ਼ੀਨ ਹੀ ਬਣ ਕੇ ਰਹਿ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਬੇਗਾਨੇ ਮੁਲਕਾਂ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਹੀ ਅਹਿਮੀਅਤ ਹੈ ਨਾ ਕਿ ਜਜ਼ਬਾਤਾਂ ਦੀ। ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਲਈ ‘ਸੀਨੀਅਰ ਹੋਮਜ਼’ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਨਰਸਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਦੇਖ-ਭਾਲ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਸਾਡੇ ਬਾਬੇ ਘਰਾਂ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ, ਪਾਰਕਾਂ ਆਦਿ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਆਪਣੇ ਹਮਉਮਰਾਂ ਨਾਲ ਕੁੱਝ ਸਮਾਂ ਬਤਾ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਸਾਡੀਆਂ ਮਾਵਾਂ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਘਰਾਂ ‘ਚ ਹੀ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਪੋਤੇ-ਪੋਤੀਆਂ ਦੀ ਦੇਖ-ਭਾਲ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਕਈ ਵਾਰ ਪਰਿਵਾਰਕ ਮਸਲੇ ਉਲਝ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਸਾਡਾ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਕੈਨੇਡਾ ਦਾ ਧਰਾਤਲ ਮਿੱਠੀ ਜੇਲ੍ਹ ਹੀ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉੱਥੇ ਜਾ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਆਪਣਾ ਰਹਿਣ-ਸਹਿਣ, ਖਾਣ-ਪੀਣ, ਉੱਠਣ-ਬੈਠਣ ਮੁੱਲੋਂ ਹੀ ਤਿਆਗ ਕੇ ਇਕ ਨਵੇਂ ਸਭਿਆਚਾਰ ਵਿੱਚ ਢਾਲਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਕਾਫ਼ੀ

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਜਿਹੇ ਕਈ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਖੜ੍ਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀ ਹੋਂਦ ਤੇ ਸਵਾਲੀਆਂ ਚਿੰਨ੍ਹ ਖੜ੍ਹਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਵਿਸ਼ਵੀਕਰਣ ਦੀ ਦੌੜ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਨੂੰ ਨਿਘਾਰ ਵੱਲ ਲੈ ਕੇ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਅਜੋਕਾ ਪੰਜਾਬੀ ਪੱਛਮੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੇਠ ਜਿਉਂ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਰੀਤੀ-ਰਿਵਾਜ ਮੁੱਲ ਵਿਧਾਨ ਨੂੰ ਭੁੱਲਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਹਿਣ ਦਾ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਖ਼ਪਤਕਾਰੀ ਦੌਰ ਵਿੱਚ ਬਜ਼ੁਰਗੀਕਰਣ ਦੀ ਚਕਾਚੌਂਧ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਤੀ ਖਿੱਚ ਰਹੀ ਤੇ ਇਹ ਚਕਾਚੌਂਧ ਉਸ ਨੂੰ ਥੋੜ੍ਹੇ ਸਮੇਂ ਲਈ ਹੀ ਆਨੰਦ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਜੇ ਇਹ ਪੰਜਾਬੀ ਆਪਣੇ ਅਵਚੇਤਨ ਨੂੰ ਫਰੋਲੇ ਤਾਂ ਉਹ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਟੁੱਟ ਚੁੱਕਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਮਾਨਸਿਕ ਸੰਤੁਸ਼ਟੀ, ਆਨੰਦ ਕਿਤੋਂ ਵੀ ਨਜ਼ਰੀ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ। ਬੇਗਾਨੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਅਪਣਾ ਤਾਂ ਰਹੇ ਹਾਂ ਪਰ ਆਪਣੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਰਚਾ ਨਹੀਂ ਸਕੇ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਕੈਨੇਡਾ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹਰੇਕ ਪੰਜਾਬੀ ਚੰਗੀ ਜੀਵਨ-ਜਾਂਚ ਵਿੱਚ ਰਹਿ ਤਾਂ ਰਿਹਾ ਹੈ ਪਰ ਦਿਲੋਂ ਜੀਅ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ। ਇਸ ਭਿੰਨਤਾ ਨੂੰ ਖ਼ਤਮ ਕਰਨਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਨਾਮੁਮਕਿਨ ਜਾਪਦਾ ਹੈ।

ਹਵਾਲੇ ਅਤੇ ਟਿੱਪਣੀਆਂ

1. ਸੋਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਬੇਦੀ, ‘ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਲੋਕਧਾਰਾ’, ਨੈਸ਼ਨਲ ਬੁੱਕ ਟਰੱਸਟ ਇੰਡੀਆ, ਪੰਨਾ: 81
2. ਡਾ. ਸਰਬਜੀਤ ਸਿੰਘ, ‘ਵਿਹਾਰ ਤੇ ਵਰਤਾਰ’, ਲੋਕਗੀਤ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ, ਪੰਨਾ: 65
3. ਡਾ. ਅਮਰਜੀਤ ਸਿੰਘ, ‘ਪਰਵਾਸ’ ਜੁਲਾਈ 1992, ਪੰਨਾ: 35
4. ਡਾ. ਜਸਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ, ਪੰਜਾਬੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ: ਪਛਾਣ ਚਿੰਨ੍ਹ, ਗ੍ਰੇਸੀਅਨ ਬੁੱਕ ਡਿਪੂ, ਪੰਨਾ: 197

Cite this Article-

ਪਰਮਿੰਦਰ ਕੌਰ (Parminder Kaur) ਵਿਸ਼ਵੀਕਰਣ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਵਿਚਲਾ ਅੰਤਰ (Vishvikaran Te Punjabi Sabhyacharak Kadran-Kimtan Vichla Antar), ਅਰਮਾਨ (ARMAAN), ISSN: 2583-9446 (O), Volume- 4, Issue- 2, April-June 2026, Page: 25-28

Journal URL: www.armaan.org.in

DOI: <https://doi.org/10.64119/armaan.vol.4.issue2.05>

This article is an open access article published under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY-NC 4.0) license. <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>